

διότι, ὡς λέγει ὁ Βούδας, τὰ πάντα εἶνε κακὰ, ἡ γέννησις, τὸ γῆρας, ὁ θάνατος, ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τῶν φιλητάτων, ἡ μὴ ἐπίτευξις τοῦ ποθουμένου. Ἀπὸ ὅλα ταῦτα τὰ κακὰ θέλει νὰ ἀπελευθερώσῃ τοὺς ἀνθρώπους. Αἱ ἰδέαι ἔμωσ αὐτοῦ δὲν ἐνέχουσιν ἠθικὸν χαρακτῆρα. Τὴν μεταξὺ βούλεσθαι καὶ δύνασθαι ἀντίφασιν, τὴν ἀντίθεσιν τῶν αἰσθήσεων πρὸς τὸ καλύτερον ἡμῶν Ἐγώ, τὴν ἀπὸ τοῦ ἠθικοῦ ἰδανικοῦ ἀπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, οὐδόλως λαμβάνει πρὸ ὀφθαλμῶν. Τὸ κακόν, ἀπὸ τοῦ ὁποίου θέλει νὰ ἀπολυτρώσῃ ἡμᾶς, εἶνε τὸ φυσικὸν κακόν. Τὰ δὲ μέσα; Ἀφοῦ ἡ ζωὴ καὶ ὁ κόσμος ἐν γένει εἶνέ τι κακόν, αἰτία τῶν ἐν αὐτοῖς δεινῶν εἶνε ἡ πρὸς τὴν ζωὴν δίψα. Κατὰ συνέπειαν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ κόσμου σημαίνει ἄρσιν τῆς ἐπιθυμίας πρὸς τὴν ζωὴν, νέκρωσιν τῶν αἰσθήσεων, ἄσκησιν καὶ ἀποξένωσιν ἀπὸ παντὸς ἐγκοσμίου. Τοιουτοτρόπως μόνον κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος τὸ Νιρβάννα, τὴν ἀπόλυτον ἡσυχίαν, ἡσυχίαν βαθυτέραν καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου.

Εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν κόσμον, ἰδίᾳ τὸν δημόσιον βίον, εὐρίσκεται ἡ θρησκευτικότης τοῦ Πλάτωνος καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ. Καὶ ἐνταῦθα βάσις ὑπόκειται ἡ ἀπαισιοδοξία, ἡ πεποίθησις ὅτι ὁ κόσμος τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς ἐμπειρίας εἶνε ψευ-

δῆς, ἀτελής, ἀπατηλὸς καὶ παροδικός. Διὰ τοῦτο ζητεῖ τὴν ἀπολύτρωσιν ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ μόνον ὁ σοφὸς δύναται νὰ ζῆ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης. Ὁ κόσμος οὗτος τῶν ἰδεῶν, εἶνε τὸ ὄντως ὄν, ἡ μόνη ἀληθῆς πραγματικότητα, ἐν ᾗ ὁ ὕλικὸς κόσμος εἶναι ἀπλῶς ἀπεικόνισμα ἐκείνου, συνδυασμὸς φωτὸς καὶ σκότους, κατάπτωσις τῆς ιδέας εἰς τὴν κατ' ἀρχὴν ἀτελεῖ καὶ ἀντίθεον ὕλην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἢ μᾶλλον τὸ εὐγενέστερον μέρος τῆς ψυχῆς του, κατὰγεται ἐκ τοῦ κόσμου ἐκείνου τῶν ἰδεῶν, ἡ θεὰ τοῦ ἀτελοῦς καὶ τοῦ ἀπατηλοῦ ἀπεικονίσματος συνεπιφέρει τὴν ἀνάμνησιν τῆς οὐρανίας πατρίδος, ἐκ ταύτης δὲ γεννᾶται ἡ νοσταλγία πρὸς αὐτήν, ὁ ἱερὸς πόθος πρὸς ἀπελευθέρωσιν, τὴν ὁποίαν κατορθοῖ ὁ σοφὸς διὰ τῆς διαρκοῦς προσηλώσεως εἰς τὸν ἀνώτερον ἐκεῖνον ἰδανικὸν κόσμον.

Τὴν ἀπολύτρωσιν διδάσκει, ὡς εἶνε φυσικόν, καὶ ὁ χριστιανισμός· ἀλλ' ἐνῶ ἐν τῷ βουδισμῷ καὶ παρὰ Πλάτωνι τὸ ἠθικὸν δὲν ἐξαίρεται ἀρκετά, στηρίζεται ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἡ ἀπολύτρωσις κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Ἡ ἁμαρτία ὡς ἐνοχὴ πιέζει καὶ τὸν καθ' ἕνα ἄνθρωπον καὶ τὴν σύνολον ἀνθρωπότητα καὶ φέρει εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν θεόν. Ἔργον τῆς ἀπολυτρώ-

σεως αὐτοῦ θὰ εἶνε ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ γνῶσις τῆς ἁμαρτωλότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ μετ' αὐτῆς ἀρρήκτως συνδεδεμένη γνῶσις τῆς θείας χάριτος καὶ συγγνώμης. Ἡ συγγνώμη αὕτη εἶνε ὁ σκοπὸς τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ἡ ἐποία ἔδηγεί τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἀληθῆ προσωπικότητα. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη τελεῖται διὰ τῶν βουλῶν τοῦ θεοῦ, ὅστις καὶ γίνεται ἄνθρωπος, ἵνα διαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ θεοῦ, ἐπιφέρῃ τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ ἀναγκάσῃ σύμψασαν τὴν φύσιν μέχρι τοῦ θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ φυσικὸν κακὸν λαμβάνει ἄλλην ἔννοιαν, κηρύσσεται ἀναγκαῖον διὰ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παροδικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἔξαρσιν καὶ τελειοποίησιν τῆς κτίσεως. Δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὸ ἀτελὲς καὶ παροδικὸν τοῦ κόσμου τούτου παρὰ πάσας αὐτοῦ τὰς καλλολογὰς καὶ τὴν δύναμιν, αἶρει ἡμᾶς διὰ τοῦτο ὑπεράνω τῆς φύσεως καὶ διανοίγει ἡμῖν τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν τῆς ὑπάρξεως κατὰ τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ: «Ὅστις δὲν ἔφαγε τὸ ψωμί μου με δάκρυα καὶ ὅποιος δὲν ἀγρύπνησεν ἀπὸ πόνου, αὐτὸς δὲν σᾶς γνωρίζει, οὐράνιες δυνάμεις.» Ἡ ἀπολύτρωσις λοιπὸν φέρει ἐν τῷ Χριστιανισμῷ τὸ μὲν ἠθικόν, τὸ δὲ ἀντικειμενικὸν χαρακτῆρα. Ὑπὸ τὸ δεύτερον τοῦτο νοοῦμεν ὅτι ἡ μεταξὺ Θεοῦ

ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀνθρώπου καὶ κόσμου ἀφ' ἑτέρου ἀντίθεσις αἴρεται διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ἐξ ἀγάπης θυσίας αὐτοῦ χάριν τῶν ἀνθρώπων, διὰ τῆς ὁποίας τὰ πάντα καταλλάσσονται τῷ Θεῷ. Μετὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ ὅμως τούτου στοιχείου συνδέεται ἀναποσπαστως τὸ ὑποκειμενικόν· διότι κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἀναγκασθὲς ὅσος πρὸς ἐνέργειαν τῆς εἰς τὸν Χριστὸν τελεσθείσης σωτηρίας εἶνε ἡ πίστις, ἢ ἐπὶ εἰλικρινοῦς μετανοίας στηριζομένη μεταβολὴ τοῦ βίου καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέοντα ἔργα τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀπολύτρωσις ἐν τῷ Χριστιανισμῷ διαφέρει ὅχι μόνον τῆς ἐν τῷ βουδισμῷ, ὅστις ἐπιβάλλει τὴν ἀσκησιν καὶ τὴν νέκρωσιν τῶν αἰσθήσεων, καὶ τῆς ἐν τῷ πλατωνισμῷ, ὅστις ὡς μέσον διδάσκει τὴν θεωρίαν, τὴν ἐν ἐκστάσει μετάρθεσιν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν ταῖς μυστηριακαῖς θρησκείαις διδασκομένης καὶ τελεσιουργουμένης. Διότι αἱ θρησκείαι αὗται τῶν χρόνων τῆς θεοκρασίας τὸ μὲν ἐπηγέλλοντο τὴν ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ κακοῦ καὶ τῆς εἰμαρμένης ἀπελευθέρωσιν, τὸ δὲ μετεχειρίζοντο πρὸς τοῦτο ἐξωτερικὰ, μαγικὰ τρόπον τινὰ μέσα, ἐνεργοῦντα κατ' ἀνάγκην καὶ ἐκδιάζοντα τὴν θεότητα.

Ὁ πόθος πρὸς ἀπολύτρωσιν δὲν εἶνε μόνον

Ἡ θρησκεία τοῦ Βάγνερ.

τῶν θρησκειῶν ἢ βαθυτάτη πηγὴ καὶ ὁ διέπων αὐτὰς νόμος, ἀλλὰ καὶ πασῶν ἐκείνων τῶν δημιουργιῶν τοῦ πνεύματος, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζομεν ὡς κατ' ἐξοχὴν εὐγενεῖς καὶ πνευματικῆς. Τοῦτο παρατήρησε πρῶτος ὁ βαθυνούστατος Γκαϊτε, ἀπέδειξε δὲ ἡ νεωτέρα ψυχολογικὴ ἔρευνα, πρὸ πάντων διὰ τοῦ Ντιλτάυ. "Ἄς ἐξηγηθῶμεν σαφέστερον. Ὁ πόθος πρὸς ἀπολύτρωσιν, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ, ὡς εἵπομεν, τὴν βάσιν πάσης θρησκείας, κινεῖ τὸν φιλόσοφον λ.χ. εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς κοσμολογικῆς αὐτοῦ θεωρίας ἢ τὸν καλλιτέχνην εἰς τὸ αἰσθητικὸν αὐτοῦ δημιούργημα. Βεβαίως τὰ ἔργα ἀμφοτέρων δὲν εἶνε θρησκεία, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἀντιπροσωπεύουσι δι' αὐτοὺς τὰς ὑψίστας ἀξίας, ἐφ' ὅσον φθάνουσιν οὗτοι δι' αὐτῶν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν, τὴν ἄρσιν τῶν ἀντιφάσεων καὶ τὴν ἱκανοποίησιν, ἣτις παρέχει εἰς αὐτοὺς τὴν δύναμιν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν οὐρανίαν διάθεσιν, τὰ δημιουργήματα αὐτῶν δὲν στεροῦνται δι' αὐτοὺς θρησκευτικῆς σημασίας. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα καὶ ἡ μεταφυσικὴ τοῦ Ἐγγέλου ἐλευθεροῦσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ στενοῦ ἐρίζοντος τοῦ περὶ ἡμᾶς κόσμου καὶ πληροῦσι τὸν βαθὺν αὐτῶν πόθον πρὸς τὴν πλήρη γνῶσιν, ὅστις οὐδέποτε εἶνε δυνατὸν νὰ πληρωθῇ διὰ μόνων τῶν πενιχρῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας. Ὁ

πρὸς τελειότητα καὶ ἁρμονίαν ἰσχυρῶς ρέπων
Γκαϊτε συλλαμβάνει τὸν Φάουστ, ὅστις ἀπολυ-
τροῦται μοχθῶν καὶ πειρώμενος, ἀποβάλλων τὸν
παλαιὸν ἄνθρωπον διαρκῶς καὶ διαρκῶς ἀνιστά-
μενος, ἀφοσιούμενος εἰς τὴν αἰωνίαν ἰδέαν, τὸ
«αἰωνίως θῆλυ», ὅπερ ἐξαίρει καὶ ἐξευγενίζει αὐ-
τὸν. Ὁ δὲ Νίτσε, ὁ τραγικὸς θηρευτῆς τῆς ἀπο-
λυτρώσεως, ὑψοῦται μέχρι τῆς συλλήψεως τοῦ
ὑπερανθρώπου ἐκ τῆς ἀτελείας τῶν ἀνθρωπίνων
καὶ ἐκ τῆς ὀδύνης, τὴν ὁποίαν προὔξενει εἰς αὐ-
τὸν ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδανικοῦ ἀπόστασις τῆς ζωῆς. Ἐκ
τοῦ ἰσχυροῦ τούτου πόθου ἐγεννήθη καὶ ὁ «Πάρ-
σιφαλ» τοῦ Βάγνερ· μόνον ὅτι ὁ ποιητῆς ποιεῖται
χρῆσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συμβόλου. Διότι κατὰ
τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ πεποίθησιν, ἥτις ἐπικυροῖ ὅσα
πρὸ μικροῦ εἶπομεν περὶ τῆς μεταξὺ θρησκείας
καὶ τέχνης σχέσεως. «ἡ ὑψίστη τέχνη δὲν ἔχει
τὴν δύναμιν ὅπως προβῆ εἰς τὰς ἀποκαλύψεις αὐ-
τῆς, ἐὰν ὡς βάσιν αὐτῆς δὲν θέσῃ τὸ θρησκευ-
τικὸν σύμβολον τελειοτάτης ἠθικῆς τάξεως ἐν τῷ
κόσμῳ». Πρὶν ἢ ὅμως προχωρήσωμεν εἰς τὸ ἔρ-
γον τοῦτο, ἅς προσπαθήσωμεν νὰ εἰσδύσωμεν εἰς
τὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ καὶ ἅς σκια-
γραφήσωμεν τὴν ὑπὸ τοῦ πόθου πρὸς ἀπολύτρω-
σιν κινουμένην ψυχὴν του.

Ἰπὸ τοῦ πόθου τούτου πρὸς ἀπολύτρωσιν κα-

τείχετο καθ' ἑλόν του τὸν βίον ὁ Βάγνερ. Ἄλλ' ἵνα κατανοήσωμεν τὸν χαρακτήρα τοῦ πόθου τούτου καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ὁποίαν κηρύττει ἐν τῷ «Πάρσιφαλ», εἶνε ἀνάγκη νὰ ρίψωμεν ταχὺ βλέμμα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ διαστήμου συνθέτου.

Ὁ γλύπτης *Rodin*, ἵνα ἐκφράσῃ τὸν διαρκῆ καὶ σκληρὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τελειοποίησιν, παρέστησεν αὐτὸν ὡς Κένταυρον, τοῦ ὁποίου τὸ ἀνθρώπειον μέρος καταβάλλει σύντονον προσπάθειαν πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ ἵππειου. Ἡ συμβολικὴ αὕτη παράστασις θὰ ᾔητο κατάλληλος ὅπως ἐκφράσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ Βάγνερ. Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ ζῶσι κυριολεκτικῶς δύο φύσεις, ἡ ἰσχυρὰ ἀντίθεσις τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τὴν τραγικότητα τοῦ βίου των. Ἄφ' ἑνὸς ἡ ἀκατάσχετος τάσις πρὸς τὴν σάρκα καὶ πρὸς ὅ,τι συνδέεται μετ' αὐτῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἰδανικὸν καὶ ὁ πόθος πλήρους εἰς αὐτὸ ἀφοσιώσεως. Εἰς τὸ γυμνὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὁ Μεφιστοφελῆς παρουσιάζει εἰς τὸν Φάουστ, εὕρισκει τὸ σύνολον πάσης εὐτυχίας, τὸν οὐρανὸν αὐτόν, ἐν ᾧ συγχρόνως αἰσθάνεται ἑαυτὸν συρόμενον ὑπὸ τοῦ καλυτέρου του Ἐγώ, ὑπὸ τῆς εἰκόνας, ἣτις ἐντὸς ἡμῶν ὑπάρχουσα ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν νὰ προσεγγίσωμεν εἰς αὐτήν, ἵνα ἡ

εχῶς ἢ ἀκόρεστος δίψα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δυνάμεως. Ἀπὸ τῆς ἀκαταπονήτου ἐκείνης ἡδυπαθείας τοῦ Ταννχῶϊζερ ἢ τῆς Κούντρυ, ἀπὸ τοῦ ἀσκόπου πόθου πρὸς τὴν ζωὴν, ὁ ὁποῖος ἀνακυκᾷ τὴν ψυχὴν τοῦ Ὀλλανδοῦ, ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν δύναμιν βουλήσεως τοῦ Βόταν, ἀπὸ πάντων τούτων, τὰ ὅποια οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ οἱ ἴδιοι αὐτοῦ πόθοι, ζητεῖ ὁ Βάγνερ ἀπολύτρωσιν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν γνωριμίαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σοπενχάουερ, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχε πολὺ τὸ συγγενές. Καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν ταύτην εἶτε ὡς ἐλευθεροῦσαν γνῶσιν εἶτε ὡς νοοῦσαν ἀγάπην εἶτε ὡς γινώσκουσαν συμπάθειαν συμβολίζει καὶ προσωποποιεῖ διὰ τῶν ὑπερόχων ψυχῶν τῆς Σέντα, τῆς Ἐλισάβετ καὶ τῆς Βρουγχίλδης ἢ διὰ τοῦ ἀγνοῦ καὶ ἀφελοῦς Πάρσιφαλ. Ἡ προτίμησις αὕτη τῆς γυναικὸς ὡς συμβόλου τῆς γαλήνης καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀκατασχέτου ὁρμῆς πρὸς τὴν ζωὴν οὔτε τυχαία εἶνε οὔτε εἰς ὑποκειμενικοὺς λόγους μόνον ὀφείλεται, ἀλλὰ πηγάζει πολὺ μᾶλλον ἐκ τῆς πίστεως ὅτι τὸ Ἀπόλυτον, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου πάντες φερόμεθα ὡς κύματα ὑπὸ τῆς ἀθύσου, διχάζεται ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς ἄρρεν καὶ θῆλυ καὶ ὅτι συνεπιῶς ἢ σχέσις τῶν δύο γενῶν πρὸς ἀλληλα εἶνε σχέσις τοῦ ἀπολύτου πρὸς ἑαυτό, σχέσις διὰ τῆς ὁποίας ἐπανευρίσκει τρόπον τινὰ ἑαυτὸ καὶ

τὴν πλήρη μακαριότητα. Ἐν τῇ σχέσει δὲ ταύτῃ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς τὸ θῆλυ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀπολυτροῦσαν, γινώσκουσαν, περιορίζουσαν ἀρχὴν, ἐνῶ τὸ ἄρρεν ἴσα δύναται πρὸς τὴν ζωϊκὴν ἀρχὴν, τὴν ρέπουσαν πρὸς κίνησιν καὶ ἐνέργειαν. Ἐξ ἀντιθέτου ἡ γυνὴ ἐνσαρκώνει τὴν παράστασιν, τὴν ἐλευθεροῦσαν, καθαίρουσαν καὶ δεσμεύουσαν δύναμιν τοῦ νοῦ. Ἡδὴ ἐν τῇ Ὀλλανδίᾳ ἀντιτίθεται εἰς τὴν ὑπὸ τούτου ἀντιπροσωπευομένην ἀρχὴν τῆς πρὸς τὴν ζωὴν ὁρμῆς ἡ ἰσχυρὰ Σέντα, ἡ ἐν τῇ εἰδυλλιακῇ αὐτῆς ἐστὶν εὐτυχῆς γυνὴ, ἣτις δεσμεύει τὸν ἀπεριόριστον ναυτίλον καὶ κατασιγάζει τὴν ἀκόρεστον δίψαν πρὸς τὴν ἀνανεομένην ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς, ἡ μεγάλη λυτρώτρια τῆς τυφλῆς βουλήσεως, ἀπολυτροῦσα ἀγάπη καὶ ἀπολυτρῶν θάνατος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀντιπαραβάλλονται πρὸς ἀλλήλους ὁ Βόταν καὶ ἡ Γέρδα. Ἐκεῖνος εἶνε ἡ προσωποποίησις τῆς κοσμικῆς βουλήσεως, τῆς ἀσκόπως χωρούσης, οὐδέποτε ἀναπαυομένης, ἀδικόπως πειρωμένης βουλήσεως πρὸς τὴν ζωὴν. Αὕτη ἀντιπροσωπεύει τὴν παράστασιν, τὸν λόγον, τὸν νοῦν, ὅστις ἐλευθερώνει ἀπὸ τῆς λύσεως τῆς βουλήσεως, καθησυχάζει καὶ περιορίζει. Ἀνάλογον ἀντίθεσιν εὐρίσκομεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ποιητικὰ ἔργα τοῦ Βάγνερ καὶ εἰς ἄλλα αὐτοῦ

συγγράμματα. Ὡς δὲ ἀνωτέρω παρατηρήσαμεν, ἡ ἀντίθεσις αὕτη εἶνε σαφεστὴ ἐν τῷ Ταννχώϊ-ζερ. Παραπλήσιον πρὸς τὸ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ θέμα ἐπειράθη νὰ πραγματευθῆ πρότερον ὁ συνθέτης ἐν τῷ Μάνφρεδ, τὴν ἀπελευθέρωσιν δηλαδὴ ἰσχυροῦ καὶ ὑπερόχου ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς ὀλικῆς ἀπολαύσεως διὰ τῆς οὐρανίας μουσικῆς τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Καὶ ἐνταῦθα τὸ νοητικὸν ἢ ἠθικὸν στοιχεῖον συμβολίζει ἡ γυνή, ἐνῶ διὰ τὸν ἄνδρα προὑποτίθεται ἡ ἀρχέγονος καὶ μὴ δεσμευθεῖσα ἀκόμη ἐνέργεια τῆς βουλήσεως. Ἐν δὲ τῷ Δόϊγκριν ἀπαντῶμεν τὰ πρῶτα ἔχνη τοῦ περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἀληθείας προβλήματος, τοῦ προβλήματος τῆς νοησιαρχίας, ἣτις κυριεύει βαθμηδὸν τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον. Τὸ ἀσυνείδητον καὶ ἡ ἔρμη αἶρει ἐνταῦθα τὴν νίκην καὶ ἐπικρατεῖ τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ. Μόνον ἐν τῇ πίστει καὶ τῷ συναισθήματι ἔγκειται ἡ μακαριότης τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ τοῦναντίον ὁ ἔρωτων καὶ διερευνῶν τὴν εὐτυχίαν του καταστρέφει τοιοῦτοτρόπως τὸ καλλύτερον μέρος αὐτῆς. Εἶνε κατὰρα βαρύνουσα τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ζωὴν ἀσυναισθῆτως ὅπως τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, νὰ ἀφοσιώμεθα εἰς αὐτὴν ἄνευ σκοπῶν, ἄνευ μετανοίας καὶ ἀναμίξεως τῆς ἠθικῆς ἡμῶν συνειδήσεως καὶ τοῦ

ἰδανικοῦ. Διὰ τοῦτο συγκινοῦσιν ἡμᾶς αἱ παιδικαὶ μορφαὶ τῆς ἀρχαιότητος, διὰ τοῦτο προσδύομεν μετὰ νοσταλγίας τὸ ἄνθος καὶ μετὰ βαρυθυμίας τὸ παῖζον παιδίον. Ἀμφότερα ζοῦν ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἀθωότητι καὶ ἀνήκουσιν εἰς ἑαυτά, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἡμᾶς, οἵτινες προσπαθοῦμεν νὰ ἀναλύσωμεν διὰ τῆς σκέψεως τὴν εὐτυχίαν ἡμῶν, ἕως ὅτου πᾶν ἰσχυρὸν καὶ πρωτόγονον συναίσθημα μεταβληθῆ εἰς κόνιν ὑπὸ τὸν φακὸν τῆς γνώσεως καὶ ἡ προσωπικότης ἡμῶν καταστῆ εἰς ἡμᾶς ἀφόρητος ὑπὸ τὴν νοσηρὰν ἀνάγκην νὰ γίνωμεν ἀντικειμενικοί. Ἄλλ' ἡ ἐν τῷ Βάγνερ ἀντίθεσις μεταξὺ καταφάσεως καὶ ἀρνήσεως τῆς ζωῆς ἐκφαίνεται ἰσχυροτάτη, ὡς ὑπεδηλώθη ἤδη, ἐν τῷ Τριστᾶνι, ὅστις συμβολίζει τὸν ὑπὸ τῆς ὀρμῆς πρὸς τὴν ζωὴν φερόμενον ἄνθρωπον, ἐν ᾧ ἡ Ἰσόλδη εἶνε καὶ ἐνταῦθα ἡ καταπραΰνουσα, χαλιναγωγοῦσα καὶ τὴν βούλησιν ἀπολυτροῦσα γυνή. Ἐν τῷ θαυμασίῳ τούτῳ ἔργῳ ἀναμιγνύονται πρὸς ἀλλήλους ὁ κόσμος τοῦ σκότους καὶ ὁ κόσμος τοῦ φωτός, ἡ μεγαλειώδης κατάφασις τῆς ζωῆς, ἣτις κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ θανάτου λέγει «ναί», πρὸς τὴν ὠραιότητα τῆς ὑπάρξεως, καὶ ἡ καταπεπονημένη καὶ τὸν κόσμον φεύγουσα ὑπερνίκησις αὐτῆς.

Τὴν αὐτὴν τέλος ἀντίθεσιν αἰσθητικότητος καὶ

ἀσκήσεως, ἐγκοσμίου καὶ ἐπέκεινα, κοινωνικοῦ καθήκοντος καὶ βουδιστικῆς ἀρνήσεως τῆς ζωῆς, ἀπαντῶμεν καὶ ἐν τῷ «Πάρσιφαλ», συμβολιζομένην διὰ τοῦ Πάρσιφαλ καὶ τῆς Κούντρου. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Βάγκερ, ἀποτελεῖ τὴν τραγικότητα τοῦ βίου του, τὰ δὲ ἔργα του οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ ἐκδήλωσις τῆς τραγικότητος τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅστις ἄλλοτε μὲν βυθίζεται εἰς κόσμον φωτεινοῦ κάλλους καὶ δημιουργεῖ περιβάλλοντα, ἐκ τῶν ὁποίων γεννᾶται ἡ ἐντύπωσις ὅτι εἶνε ἡδονιστῆς, ἄλλοτε δὲ γράφει λόγους, οἵτινες ἐκφράζουσι τόσῃν ἀηδίαν πρὸς τὴν ζωὴν, πόθον πρὸς τὸν θάνατον καὶ ὄρμηγν πρὸς τὸ ἐπέκεινα, ὥστε νὰ φαίνεται μᾶλλον αὐστηρὸς χριστιανὸς καὶ ὑπερευαίσθητος ἀσκητῆς. Ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου τούτου καὶ ἐν τῇ μουσικῇ αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐξωτερικεῖται τὰς ψυχικὰς διακυμάνσεις του, ζοῦν πλησίον ἀλλήλων ὁ φίλος καὶ ὁ περιφρονητῆς τῶν ἀνθρώπων, ὁ μέγας οἰκτίρμων καὶ ὁ μέγας ἐγωιστῆς, ὁ ἡδυπαθὴς ἐραστῆς τῆς ζωῆς καὶ ὁ πλήρης ὀδύνης δικαστῆς αὐτῆς συγχρόνως.

Ἄφ' ἐνὸς λατρεύει τὴν τέχνην καὶ τὴν θρησκείαν ὡς δυνάμεις ὑπερκοσμίου καὶ μυστικῆς, περιοριζούσας τὰς αἰσθήσεις καὶ ἐδηγούσας εἰς τὸν ἀνώτερον κόσμον τῶν ἰδεῶν, ἐνῶ ἄφ' ἑτέρου

ἐμπνέει, καὶ ὅταν ἀκόμη κηρύττη τὴν ὑπερνίκη-
 σιν τῆς σαρκός, τὴν ὑψίστην ἐκ τῶν αἰσθήσεων
 ἔκστασιν καὶ γεννᾷ οὕτω τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ
 μουσική του, ἐξαγγέλλουσα τὴν σταύρωσιν τῆς
 σαρκός, κραδαίνει ἡδυπαθῶς ὅλα τὰ νεῦρα τῆς
 ζωῆς. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ ποικιλία τῶν
 ἐντυπώσεων διὰ τοὺς ἐρευνῶντας τὸ ἐξαιρετικὸν
 τοῦτο δημιούργημα. Ἐδῶ παρουσιάζεται ἐν ὀλυμ-
 πία αὐταρκεία καὶ ἀταραξία, ἣτις ἐρεθίζει τὸν ἐν
 τῷ ἀγῶνι κατατρυχόμενον· ἐκεῖ ἀναγινώσκομεν
 εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του ὅλον τὸ μαρτύριον τῆς
 ἄνευ ἐλπίδος ζητούσης ψυχῆς· ἄλλοτε ἐν βασι-
 λικῇ ἀλαζονείᾳ, περιφλεγόμενος ὑπὸ τῶν φλο-
 γῶν βαθυτάτης ὀδύνης· καὶ ἄλλοτε τέλος πάσχων
 καὶ κατηφής, μὲ τὴν λάμψιν τοῦ σιγηλοῦ θρη-
 νοῦ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

*
* *

Κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν τῶν φραγκικῶν φυ-
 λῶν, Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθείας συλλέγει εὐλα-
 θῶς τὸ ἱερὸν αἷμα, ὅπερ ἔρρευσεν ἀπὸ τῆς πλευ-
 ρᾶς τοῦ Ἰησοῦ, ἐν τῷ κρυσταλλίνῳ ποτηρίῳ, δι-
 οῦ ὁ διδάσκαλος ἐτέλεσε τὸν μυστικὸν δεῖπνον.
 Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωσήφ ἄγγελοι μεταφέ-
 ρουσι τό τε ποτήριον καὶ τὴν λόγχην εἰς τὴν
 Δύσιν, ἐπὶ τοῦ ὄρους *Montsalvat*, ἐνθα ἡ φύ-

λαξίς αὐτοῦ ἀνατίθεται εἰς ἀγνοῦς ἱππότας. (1)

Τὸν μῦθον τοῦτον ἐχρησιμοποίησε πρῶτος ὁ Χριστιανὸς ντὲ Τρόιγ πρὸς ἔκφρασιν ὑψηλοτέρων ἰδεῶν καὶ διαφερόντων γενικῶς ἀνθρωπίνων· ὁ δὲ Βόλφραμ φὸν "Εἰσεμπαχ ἐπραγματεύθη αὐτὸν διεξοδικῶς. Ὁ Βάγνερ παραλαμβάνει τὴν ὕλην τοῦ μύθου παρὰ τοῦ τελευταίου τούτου, διὰ δὲ τοῦ Ροβέρτου ντὲ Μπορὸν γνωρίζει τὴν ὑπὸ τοῦ ντὲ Τρόιγ ἐκδοχὴν τοῦ Γράαλ ὡς τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου τοῦ μυστικοῦ δείπνου καὶ τῆς λόγχης ὡς τῆς τοῦ Λογγίνου, δι' ἧς ἐκεντήθη ἡ πλευρὰ τοῦ Λυτρωτοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ φὸν "Εἰσεμπαχ ἐξυμνεῖ ἐν τῷ ποιήματί του τὸ ἱπποτικὸν πνεῦμα, στηρίζει ὁ Βάγνερ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐπὶ γενικῶς ἀνθρωπίνης βάσεως καὶ προβαίνει εἰς νέαν ὅλως δημιουργίαν, χρησιμοποιοῦν ἰδέας καὶ θέματα τῶν πηγῶν πρὸς διασάφησιν τῆς κεντρικῆς του καὶ θεμελιώδους ἰδέας. Ὁ «Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος» (1848) δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς πρόδρομος τοῦ «Πάρσιφαλ»· ἡ μορφή τῆς Μαγδαληνῆς πρὸ πάντων ὑπενθυμίζει ζωηρῶς τὴν τῆς Κούντρου. Εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον ἀνήκει καὶ ὁ «Νικητής», τὸν ὁποῖον κατέλιπεν ὁ Βάγνερ ἡμιτελῆ· ἐν αὐτῷ

(1) Καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἠρευνᾶτο ἡ σχέσις τοῦ θρύλου τούτου πρὸς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ κρατοῦσαν παράδοσιν περὶ τοῦ ἐν τῇ μονῇ Βλατάδων ποτηρίου, δι' οὗ ὁ Χριστὸς ἔπιεν ἐπὶ τῆς γῆς.

ἐσκόπει νὰ καταδείξη ὅτι ἄσκησις καὶ συμπάθεια
 οὐκ εἶνε πηγὴ θανάτου, ἀλλὰ νέας ζωῆς, ἐν ἀν-
 τιθέσει πρὸς τὸν «Τριστᾶνα», ἐνθα ἐξαγγέλλεται
 ἡ ἄρνησις τῆς ζωῆς διὰ τῆς καθάρσεως ἐγωῖστι-
 κῶν παθῶν. Ἀλλὰ παρὰ τὰς βουδιστικὰς ταύ-
 τας ἰδέας εἰργάζετο ἔκτοτε ἐντὸς αὐτοῦ ὁ χριστι-
 ἀνικὸς Πάρσιφαλ. Καὶ τὴν 11 Ἀπριλίου 1857
 μία ἠλιόλουστος πρωτὰ Μεγάλῃς Παρασκευῆς
 ἔκαμε νὰ ἠγχήσῃ βαθέως ἐν τῇ ψυχῇ του ὁ περὶ
 Πάρσιφαλ μῦθος καὶ νὰ συναισθανθῇ τὴν βαθεῖαν
 σημασίαν τῆς γοητείας τῆς σεμνῆς ταύτης ἡμέ-
 ρας. Τὸ συναίσθημα τοῦτο ἤρην αὐτὸν μέχρι τῆς
 δημιουργίας τοῦ ἀθανάτου ἔργου, τὸ περιεχόμε-
 νον τοῦ ὁποίου ἀποδίδομεν ἀμέσως ἐν τοῖς ἐξῆς: